

О‘ЗБЕК МУМТОЗ АДАБИЙОТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ HAMDA ZAMONAVIY O‘ZBEK POEZIYASIDA SHARQ KLASSIK JANRLARI

Xo'jayev Nasim Sadullayevich

Qarshi davlat universitetining Pedagogika instituti “O‘zbek tili va adabiyoti”
kafedrası o‘qıtuvchısı

Annotatsiya. Markaziy Osiyo mintaqasi, eng avvalo, uning o‘zagi – O‘zbekiston adabiyoti va san’ati jahon badiiy madaniyati tarixidagi eng yorqin va e’tiborli sahifalardandir. O‘zbekistonda og‘zaki (folklor) va yozma adabiyot taraqqiyotining kelib chiqishini o‘rganish ushbu serhosil hududda istiqomat qiluvchi o‘troq va ko‘chmanchi xalqlar madaniyatining o‘zaro intensiv va jadal ta’siridan ishonchli dalolat beradi. Ushbu maqola davomida biz ham o‘zbek adabiyotshunosligini turli olimlar tomondan davrlanishini tahlil etdik. Shuningdek, maqolada mumtoz janrlardan bugungi zamonda foylanish darajasi ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Sharq adabiyotshunosligi, mumtoz adabiyot, g‘azal, ruboiy, masnaviy, adabiy davrlar, mustaqillik davri adabiyoti, klassik janrlar.

ФОРМИРОВАНИЕ УЗБЕКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ВОСТОЧНЫХ КЛАССИЧЕСКИХ ЖАНРОВ В СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ

Ходжаев Насим Садуллаевич

Преподаватель кафедры узбекского языка и литературы педагогического
института Каршинского государственного университета

Аннотация. Центральнoазиатский регион, в первую очередь, его ядро - литература и искусство Узбекистана, - одна из самых ярких и значимых страниц в истории мировой художественной культуры. Изучение истоков развития устной (фольклорной) и письменной литературы в Узбекистане убедительно свидетельствует об интенсивном и динамичном взаимодействии культур оседлых и кочевых народов, проживающих в этом плодородном регионе. В этой статье мы также проанализировали цикл узбекской

литературы разными учеными. В статье также исследуется современное использование классических жанров.

Ключевые слова: восточная литература, классическая литература, газель, рубай, маснави, литературные периоды, литература периода независимости, классические жанры.

FORMATION OF UZBEK CLASSICAL LITERATURE AND ORIENTAL CLASSICAL GENRE IN MODERN UZBEK POETRY

Khodjaev Nasim Sadullaevich

Teacher of the Department of Uzbek Language and Literature

Pedagogical Institute of Karshi State University

Annotation. The Central Asian region, first of all, its core - the literature and art of Uzbekistan - is one of the brightest and most significant pages in the history of world artistic culture. The study of the origins of the development of oral (folklore) and written literature in Uzbekistan convincingly testifies to the intensive and dynamic interaction of the cultures of the settled and nomadic peoples living in this fertile region. In this article, we have also analyzed the cycle of Uzbek literature by different scientists. The article also explores the modern use of classical genres.

Key words: oriental literature, classical literature, gazelle, rubai, masnavi, literary periods, literature of the period of independence, classical genres.

O‘zbek adabiyoti deylganda o‘zbek xalqi ijodiy daholarining o‘lmas ijodi, badiiy tarixi, erksevar intilishi, Vatanga muhabbatning eng yorqin timsoli ko‘z oldimizda gavdalanadi. Uzoq vaqt davomida O‘rta Osiyoda yashagan turkiy xalqlar adabiyoti birlashtirilib, turkiy til deb ataladigan tilda yoki mahalliy ilm-fanda ko‘pchilik ishonganidek, chig‘atoy (eski o‘zbek) tilida yozilgan. Binobarin, o‘sha qadimiy turkiy adabiyot qadimgi turkiy yozuvning ilk yodgorliklaridan boshlab, shu bepoyon hududda yashovchi deyarli barcha turkiy xalqlarga tegishli

boʻlib, oʻzbek tilining oʻzida yozilmagan boʻlsa-da, oʻzbek adabiyotining ajralmas qismi hisoblanadi.

Oʻzbek adabiyoti xalq tarixiy oʻtmishining hayotbaxsh yodgorligidir. Uning sahifalarida, u yaratgan obrazlarda jamiyatning asrlar davomidagi maʼnaviy taraqqiyoti aks ettirilgan, oʻzbek xalqining milliy xarakteri gavdalanadi.

Oʻzbek adabiyoti — oʻzbek tilidagi yozma va ogʻzaki asarlar toʻplami. Lutfiy, Alisher Navoiy, Bobur, Shayboniyxon, Ubaydullaxon, Mashrab, Ogʻaxiy, Muqimiy, Munis Xorazmiy, Nodira, Fizuliy, Furqat, Uvaysiy va boshqalar oʻzbek adabiyoti namoyandalari boʻldi. Oʻzbek adabiyotining mumtoz janri ruboiy, qasida, gʻazaldan iborat [11].

Oʻzbek yozma adabiyotining butun tarixini taxminan bir necha bosqichlarga boʻlish mumkin. Bosqichlarga boʻlishda bir qancha nuqtai nazarlar mavjud boʻlsa-da, biz F.Hamroyevning oʻzbek adabiyoti tarixini sxematik tarzda quyidagi bosqichlarga ajratgan fikriga amal qilamiz:

Birinchi bosqich

Bu ishqiy-falsafiy va axloqiy-maʼrifiy adabiyotning gullab-yashnashi bosqichi edi. Tarixiy jihatdan u 16-asrgacha boʻlgan davrni qamrab oladi. Bu bosqich, oʻz navbatida, ikki tarixiy davrga boʻlinadi:

Qadim zamonlardan XIV asr boshlarigacha.

Bu davrda oʻzbek yozma adabiyoti shakllana boshladi, ularning eng koʻzga koʻringan namoyandalari Yusuf Xos Hojib Balasagʻuniy va Mahmud Koshgʻariydir. Aynan ularning asarlari keyingi davr dunyoviy adabiyotining shakllanishida hal qiluvchi rol oʻynadi. Bundan tashqari, bu davr jahon miqyosida shuhrat qozongan va tan olingan diniy va tasavvufiy adabiyotning gullab-yashnashi bilan tavsiflanadi.

XIV-XV asrlar adabiyoti

Bu davr oʻzbek dunyoviy adabiyotining eng yuqori yuksalish davri bilan tavsiflanadi. Mahmud Pahlavon, Durbek, Lutfiy, Yusuf Amiriy, Gadoiy ijodi va boshqa ijodkorlik mahorati, sheʼriy tafakkurining oʻziga xosligi, oʻzbek

adabiyotining janr boyitish ko'rsatkichlari. Aynan shu davrda zabardast shoir va mutafakkir Alisher Navoiy yashab ijod qilgan.

Ikkinchi bosqich

Bu bosqich realistik adabiyotga o'tish bilan tavsiflanadi. U, birinchi navbatda, voqelik suratlarining yanada haqqoniy va yaxlit aks ettirilishi bilan ajralib turadi. Ushbu bosqichni uch davrga bo'lish mumkin:

XVI-XVII-asr boshlari adabiyoti

Bu davrning eng ko'zga ko'ringan namoyandalari Zahiriddin Muhammad Bobur, Muhammad Solih, Boborahim Mashrabni alohida ta'kidlash mumkin. Aynan ular o'sha davrning realistik suratlarini ilk bor tasvirlaganlar, bu esa keyingi klassik o'zbek adabiyotida realistik tendentsiyalarning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan.

XVIII asr – XIX asrning birinchi yarmi adabiyoti

Bu davr Uvaysiy, Nodira va Maxzuna kabi ajoyib shoiralarning paydo bo'lishi bilan ajralib turadi. Ular erkak shoirlar bilan birga o'zbek adabiyotida realistik tendentsiyalarni faol rivojlantira boshladilar. Shu bilan birga, birinchi marta ayol sevgi lirikasi paydo bo'ldi. O'sha davrning eng ko'zga ko'ringan shoirlari Muhammad Sharif Gulxaniy, Maxmur, Munis Xorazmiy, Og'axiy edi.

XIX asrning ikkinchi yarmi adabiyoti – XX asr boshlari.

Bu davrda ajoyib o'zbek adiblari ijod qildilar, ularning eng ko'zga ko'ringanlari Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Muhammadniyoz Komil, Avaz O'tar-o'g'li edi. Ular yangi davrdagi barcha keyingi o'zbek adabiyotining shakllanishida beqiyos rol o'ynadi. Ularning asarlari ko'p jihatdan innovatsion bo'lib, rus adabiyotida yangi demokratik yo'nalishning shakllanishiga asos bo'lib xizmat qildi. Ular birinchi bo'lib mashhur bo'lgan va hozirgi kungacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan ta'sirchan va hazilli asarlar yaratdilar.

Uchinchi bosqich

Bu davr yangi davr o'zbek adabiyoti tarixiga aylandi. Ushbu davr deyarli butun yigirmanchi asrni qamrab oladi. Bu bosqich o'zbek adabiyotida ko'tarilishlar

va pastliklar, ijodiy izlanishlar, yangi janrlarning vujudga kelishi bilan ajralib turadi. Ushbu bosqichda uchta tarixiy davrni ham ajratish mumkin:

XX asrning 20-50-yillari adabiyoti.

Bu davrning eng yirik vakillari Abdurauf Fitrat, Hamza, Abdulla Qodiriy, Gʻafur Gʻulom, Oybek, Hamid Olimjonlardir. Aynan ularning ijodi mumtoz oʻzbek adabiyoti bilan yangi davrni bogʻlovchi boʻgʻin boʻldi. Ular nafaqat yangi davr talablariga javob beradigan munosib asarlar yaratishga muvaffaq boʻldilar, balki rus adabiyotida ilgari erishilgan eng yaxshi narsalarni ham yoʻqotmadilar. Aynan ularning asarlari yangi davr oʻzbek adabiyotiga asos solgan.

XX asrning 60-90-yillari adabiyoti.

Bu tarixiy davr oʻzbek adabiyoti tarixida hal qiluvchi davr boʻldi. U avvalgisidan kam qiyin va masʼuliyatli emas edi. Shu bilan birga, zamonaviy adabiy jarayonning barcha talablariga javob beradigan asarlar yarata boshlagan yozuvchilarning mahorati sezilarli darajada oshdi. Oʻzbek adabiyoti jahon adabiyoti taraqqiyotining qudratli oqimida yoʻqolib qolmadi, aksincha, uning oʻziga xosligi, oʻziga xosligi yaqqol namoyon boʻldi. Said Ahmad, Asqad Muxtor, Odil Yoqubov, Primqul Qodirov, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov va boshqa koʻplab ijodkorlar nafaqat keng shuhrat va eʼtirofga sazovor boʻldilar, balki hozirgi davrga munosib asarlar yaratdilar.

Mustaqil Oʻzbekiston adabiyoti.

Adabiyot taraqqiyotidagi hozirgi davr ham janr, ham mavzu xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Zamonaviy adabiyot – bu juda noaniq hodisa. Bir tomondan, adabiyot va mualliflar avvalgi yillarda koʻp asrlar davomida boʻlgani kabi, senzura bilan ham, hech qanday ramka yoki kanonlar bilan ham cheklanmagan holda, yanada erkinlashdi. Boshqa tomondan, aynan adabiyot hech nima va hech kim bilan chegaralanmaganligi sababli, bugun bozorda siz nafaqat badiiy qiymatga ega, balki zamonaviy oʻquvchilarning shakllanishiga salbiy taʼsir koʻrsatadigan yuzlab nomdagi asarlarni koʻrishingiz mumkin.

Bugunki kungacha umumiy oʻzbek adabiyotini davrlashtirish uchun mushtarak fikr mavjuda emas. Lekin adabiy siymolarni baholashda boʻlmasa ham

tanlash va kiritishda ma'lum mushtaraklikka erishildi. Chunonchi, ilk bosqich «X asrga qadar bo'lgan turkiy adabiyot» deb nomlandi va xalq og'zaki ijodi hamda kitobalarni qamrab oldi. Keyingi davr «X—XII asrlar»dan tasavvuf obzori va Yusuf Xos Hojib, Mahmud Qoshg'ariy, Ahmad Yugnakiy, Ahmad Yassaviy, Nizomiy Ganjaviy joy oldi [1].

«XII—XIV asrlar»ga Yunus Emro, Qozi Burhoniddin, Kodekus Kumanikus, Nosiriddin Rabg'uziy, Nasimiy, Sayfi Saroyi kiritildi.

«XV asr» Alisher Navoiy, Qayg'usiz Abdol, Sulaymon Chalabiy, Asan Qayg'i ijodidan tashkil topdi.

«XVI asr»ga Fuzuliy, Bayramxon, Shoh Ismoil Hatoiy, Bobur kiritildi.

«XVII asr»dan Nobiy, Qorachao'g'lon, Mashrab, Avliyo Chalabiy, Abulqozi joy oldilar.

«XVIII asr» Mahtumquli, Buxor Jirov, Voqif, Andalib, Huvaydo, Qurbonali Ma'rupiy asri deb kelishildi.

«XIX asr»ga Dadalo'g'lu, Molda Niyoz, Jambul, To'xtag'ul, Ogahiy, Nodira, Nomiq Kamol, Tavfiq Fikrat, Mirzo Fathali Oxundzoda, Ismoilbek Gasprali, Yusuf Oqchura, Abay, Kamina, Mulla Napas, Seyidiy kiritildi.

«XX asr adabiyoti» mamlakatlar prinsipi bilan hal qilindi. Chunonchi, Ozarbayjondan A.Sobir, J.Mamadqulizoda, Husayn Jovid, Samad Vurg'un, M.H.Shahriyor, B.Vahobzoda ijodi olindi. Qozog'istondan Shokarim, Mag'jon, M.Avezov, H.Sulaymon tanlandi. Qirg'izistondan B.Aliqulov, Q.Tinistiuli, A.To'qomboyev, A.Usmonov, Ch.Aytmatov ijodi olindi. O'zbekistondan A.Fitrat, A.Cho'lpon, A.Qodiriy, Oybek, A.Oripov kiritildi. Turkiyadan M.E.Yurdakul, U.Sayfiddin, Ziyo Ko'k Alp, M.A. Erso'y, Ya.K.Bayotli, R.N.Guntekin, F.N.Chamlibel, A.H.Tanpinar, O'rxon Vali, Arif Nihot Asiya, Tariq Bo'qro ijodlari olindi. Turkmanistondan B.Kerboboyev, X.Deryayev, O.Otajonov, K.Qurbonnepesov kiritildi [2, 52].

Bu davrlashtirish butun O'rta Osiyo xalqlari ijodkorlari bo'yicha olib borilgan.

Ulug‘bek Hamdam hozirgi o‘zbek she‘riyatida beshta asosiy yo‘nalishni ajratib ko‘rsatadi:

- an'anaviy;
- xalq (folklor);
- zamonaviy;
- aruz;
- sinkretik.

Uning fikricha, istiqlol davri she‘riyati har qanday mafkuraga xizmat qilishdan bosh tortdi va hayotni aks ettirishning yangi shakllarini topishga intiladi, o‘zining asl kanaliga kirishga harakat qiladi. Natijada, u odamga yaqinroq bo‘lib, uning dardi haqida gapiradi. Yana bir ekstremal narsa bor: o‘z ichki dunyosiga haddan tashqari sho‘ng‘ib ketgan shoir o‘zini o‘rab turgan olamni unutadi. Shu tufayli poetik makon keskin qisqaradi.

Boshqa tomondan, modernizm tarafdorlari she‘riyatni o‘ziga xos o‘yinga aylantirishga intilishadi: ular xuddi futuristlar va dekadentlar singari "san‘at uchun san‘at" shiori ostida ijod qilishadi. Bunday holda, chinakam she‘riyat fonga o‘tadi. She‘r ochiq maydonlardan saralangan g‘ayratli versifikatsiya ishqibozlarining kamera doirasiga qaytdi. Umumiy oqimdan ifodalilik va uslubiy xususiyatlar farqiga qaramay, biz o‘zbek she‘riyatining bir qancha yirik vakillari: Tursun Ali, Bahrom Ro‘zimuhammad, Faxriyor, Aziz Said, Go‘zal Begim va boshqa iste‘dodli shoirlarni ajratib ko‘rsatamiz.

Zamonaviy she‘riyatda etakchi o‘rinni an'anaviy yo‘nalish, tk. xalqning ma‘naviy manfaatlari bilan bog‘liq bo‘lib, shuning uchun ham minglab nusxada nashr etiladi: bular Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Halima Xudayberdiyeva, Usmon Azim, Muhammad Yusuf, Mahmud Toir, Rajiddin Sayid, Iqbol Mirzo.

Halima Ahmedova, Rahimjon Rahmat, Zebo Mirzaevalarning ramziy she‘riyati yangi o‘zbek she‘riyatining alohida sahifasini ochadi.

Ulug‘bek Hamdam Nikolay Ilyin, Bax Axmedolov, Zamira Qosimova, Olga Grigorieva, Saodat Komilova, Ra‘no Azimova, Oygul Suyudukov va boshqa

ko‘plab iste‘dodli tarjimonlarni alohida ta‘kidlab o‘tdiki, ular tufayli bugungi kunda zamonaviy o‘zbek mualliflari rus tilida o‘qilmoqda.

Ko‘rib o‘tganimizdek o‘zbek adabiyotida sharq poetik janrlarining keyingi rivojlanishi qiziqarli manzarani taqdim etgan. Har bir milliy va tarixiy zaminda sharq she‘riyatining umumiy xususiyatlari o‘ziga xos nafis ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Bu an‘anaviy lirik janrlar turdosh adabiyotlarga qaraganda zamonaviy o‘zbek she‘riyatida yorqinroqdir. Yigirmanchi asr boshlarida janr tizimi tubdan o‘zgarishlarga uchraganligini hisobga olsak, zamonaviy she‘riyatda ularga ta‘rif berish ancha qiyin. Ko‘pgina asarlarning janrlari alohida ko‘rsatilmagani yoki janr nomlarining G‘arb modeliga ko‘ra yoki “poema” umumiy nomi bilan berilganligi muammoni murakkablashtiradi.

Zamonaviy she‘riyatning tuzilishi xususiyatlarini o‘rganish, asarlar janrini aniqlash dolzarb muammolarni hal qilish uchun zarur.

Sharq adabiyotining o‘ziga xosligi she‘riy tizimda, versifikasiyaning o‘ziga xos xususiyatlarida namoyon bo‘ladi. Qofiyali doston asarining masnaviy shakli bugungi kunda ham qo‘llanilmoqda. Masnaviy qofiya sxemasi: aa, bb, cc... Qadimgi bayt shakli hamon yangi mazmun kiritishda muhim o‘rin tutadi. She‘rni qurish tamoyili xayoliy fikr, voqea-hodisalarni tasvirlash, samaradorlikka, harakatchanlikka, minimal so‘z yordamida g‘oyalar vazniga erishishga xizmat qiladi.

Quyidagi faktlarga e‘tibor qaratish lozim: masnaviy bayt normalari aniq ishlab chiqilgan bo‘lsa-da, erkin shakllarda ijod qilishga odatlangan boshqird shoirlari ularga ba‘zi o‘zgartirishlar kiritdilar. Umuman olganda, zamonaviy o‘zbek adabiyotida masnaviyaning asl qonunlari kuzatilgan asarlar juda kam uchraydi. Sharq poetikasidan 9 ta murakkab ritmik zamon belgisi, 11 murakkab (Oqmulla misrasi), 12 murakkab zamon belgilarini uchratish mumkin bo‘lsada, o‘zbek she‘riyatidagi masnaviy uning tuzulishini saqlab qolishga muvaffaq bo‘ldi.

Ruboiy — to‘rtlik; Yaqin va O‘rta Sharqda keng tarqalgan lirik she‘r turi. Ruboiylarning ajdodi eroniylarning og‘zaki xalq ijodiyoti bo‘lgan. Ruboiy yozuvda 9—10-asrlardan boshlab mavjud. Qoidaga ko‘ra, she‘rlar aaba kabi qofiyalanuvchi

to'rt misradan (ikki baytdan) iborat bo'ladi, kamroq – aaaa, ya'ni birinchi, ikkinchi va to'rtinchi (ba'zan to'rtta) misra ham qofiyalanadi. Eng mashhur ruboiy mualliflari Umar Xayyom, Mehseti Ganjaviy, Xayronxonim, Abu Abdulloh Rudakiy, Zahiriddin Bobur va Amjad Haydarobodiydir.

“G'azal” lirik she'riy asar bo'lib, unda birinchi baytning ikki qofiyasi, so'ngra har bir keyingi baytning “aa, ba, ca, da” kabi ikkinchi yarmining hammasida bir xil qofiya saqlanib qolgan. Birinchi hemistich matle, oxirgisi esa magte deb ataladi. G'azalning so'nggi zarbasida muallifning she'riy nomi ko'p tilga olinadi. G'azal she'riyat turi sifatida 9—10-asrlarda shakllana boshlagan va fors adabiyoti klassiklari Nizomiy, Sa'diy, Hofiz, Xogoniy, Jomiy ijodida o'z aksini topgan. Bu shakl ba'zi ozarbayjon va usmonli mualliflari, masalan, Fizuliy, Sohib Tabriziy, shuningdek, o'zbek shoiri Navoiy va Qrim xoni G'ozi II Geray (G'azoiy) asarlarida ham uchraydi. G'azal o'zining so'nggi shakliga Hofiz ijodida erishgan. Aynan u jamiyatda g'azalning ma'lum qonunlarini ma'qullagan. G'azal qahramoni o'z xohishi ob'ekti bilan qo'shilishga, ularni ajratib turuvchi tubsizlikni engishga intiladi, ammo bu qarama-qarshilik hech qachon hal etilmaydi. Aynan shu xususiyat g'azalga siqilgan buloqning xususiyatlarini beradi va uning eng yuqori hissiy, psixologik, falsafiy tarangligining siri ham shu.

Masal ("fable") - didaktik adabiyotning allegorik xarakterdagi dramatik kompozitsiyaga ega janri. Masallarning bosh qahramonlari rovida, qoida tariqasida, hayvonot dunyosi va narsalarning tasvirlari. Ushbu janrning kelib chiqishini arabcha "Kalila va Dimna" tomonidan qabul qilingan qadimgi hind "Panchatantra" dan topish mumkin. Tamsil (arab tilidan "assimilyatsiya" deb tarjima qilinishi mumkin) - miniatyura allegorik janr, masala navlaridan biri. Ushbu janr, qoida tariqasida, mualliflar tomonidan hayotiy vaziyatlarni, ijtimoiy va ijtimoiy hodisalarni odatiy, allegorik obrazlar orqali tarjima qilishda foydalangan.

Bugungi kunda hali hamon g'azal yozayotgan shoirlar kam bo'lsada, ammo ijod namunalarida salmoqli o'rin olgan shoirlar bisyordir. Mustaqillik davri shoiri Amir Xudoyberdi ijodida g'azal alohida o'rin tutadi. Lekin shuni ham ta'kidlash lozimki, zamonaviy g'azallar misralarida soddalik, tushunarlilik hukm suradi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, Sharq she'riyati, nasri asrlar osha saqlanib qoldi, zamoni zabt etdi. Qancha yillar o'tsa ham avlodlar uchun o'zbek adabiy me'rosi ma'daniyat sarchashmasi bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Artistic Creativity as a Factor of Spiritual Revival of Society. Namazova Manzura Urakovna. International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology (IJRASET). ISSN: 2321-9653; IC Value: 45.98; SJ Impact Factor: 7.429 Volume 9 Issue X Oct 2021- Available at www.ijraset.com
2. B. Qosimov. O'zbek adabiyoti va adabiy aloqalari tarixi. — T.: «Fan va taxnologiya», 2008, 600 bet
3. B. Sarimsoqov, E. Ochilov. Hozirgi o'zbek she'riyatining taraqqiyot tamoyillari // O'zbek tili va adabiyoti jurnali, 2007 yil, 3-son
4. N. Sharopova. Hozirgi o'zbek she'riyatida janriy izlanishlar tamoyili. «O'zbek tili va adabiyoti», 1996 yil, 5-son.
5. U.Normatov. Dunyoni yangicha ko'rish ehtiyoji. Jahon adabiyoti, 2002, 12-son.
6. Xotam Umurov. Adabiyot nazariyasi. –T.: Sharq, 2002.
7. Ахмедьянов К.А. Теория литературы. – Дополненное 3-е издание. – Уфа: Китап, 2003. – С. 229.
8. Расулова Г. История узбекской классической литературы. – Т.. 2009. С. 153
9. Расулова Г. История узбекской классической литературы. – Т.. 2009. С. 154
10. <https://islam-today.ru/obsestvo/kultura/rubai-gazel-kissa-rasskazyvaem-o-zanrah-vostocnoj-poezii/>
11. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
12. Aslonov, S. S. (2020). O'ZBEK VA INGLIZ TILIDA JINS MAZMUNINI BILDIRUVCHI SO'ZLAR TAHLILI. *Студенческий вестник*, (16-10), 55-58.